

DISSERTATIONES

„A HAMLET A KIRÁLYFI NÉLKÜL” – AZ AMERIKAI LEGFELSŐ BÍRÓSÁG A VALLÁSGYAKORLÁSRÓL

*A joggyakorlat változásai
a Kennedy v. Bremerton School District ügy fényében**

KOVÁCS Helga
PhD-hallgató (PPKE JÁK)

1. Bevezetés

Az Amerikai Egyesült Államok Legfelső Bírósága a közelmúltban több olyan ügyben hozott határozatot, amelyek szorosan kapcsolódtak az Első Alkotmánykiegészítésében szereplő jogokhoz. Ennek során a Bíróság változtatott saját korábbi gyakorlatának szempontrendszerén. A döntések indokai a gyakorló jogászok és a jogtudomány képviselői körében is fokozott érdeklődést váltottak ki, mert rég nem volt példa arra, hogy a Bíróság ennyire egyértelműen elhatárolódott saját precedensjogától, illetve számon kérte volna az alsóbb fokú bíróságokon bizonyos szempontok figyelembevételének elmulasztását. A jelen tanulmánnyal a történelem és a hagyomány szerepére, valamint a vallási meggyőződésre irányuló kényszer jellegére vonatkozó bírósági indokok elemzésével arra keresek választ, hogy valóban érdeminek tekinthető-e a Legfelső Bíróság gyakorlatának változása. Amellett érvelek, hogy a változás jelentős, de mint folyamat, nem minden előzmény nélküli, és következményeit tekintve sem feltétlenül elfogadhatatlan.

* A tanulmány a 'Hamlet Without the Prince' – The US Supreme Court on Religious Practice Changes in Case Law in the Light of the Kennedy v Bremerton School District Case címmel megjelent cikk magyar fordítása. Eredeti megjelenési helye: *Public Governance, Administration and Finances Law Review*, Vol. 8. No. 1. (2023) 23–41.

2. Az Első Alkotmánykiegészítés tartalma

Az Egyesült Államok Alkotmányának (1787) Első Kiegészítése (1791) öt becses értéket: a vallás, a szólás, a sajtó, a gyülekezés és az államhoz intézett petíció benyújtásának szabadságát védi. Az említett valamennyi alapvető jog kapcsolódik a lelkiismereti szabadsághoz, óvva azt a lehetőséget, hogy az emberek meggyőződésük szerint gondolkodzanak és beszéljenek. A dokumentum szövege szerint:

„A Kongresszus nem alkot törvényt vallás hivatalossá tétele vagy a vallás szabad gyakorlásának eltiltása tárgyában; nem korlátozza a szólás- vagy a sajtószabadságot; sem az embereknek a békés gyülekezéshez való jogát, sem azt, hogy petícióval a kormányhoz forduljon panaszok orvoslása céljából.”¹

Az Első Alkotmánykiegészítés ennek alapján két, a vallással kapcsolatos kitévelt tartalmaz: egyfelől tiltja az államegyház létrehozását, másfelől védi a vallási meggyőződések szabad gyakorlásának lehetőségét. Az alapítási vagy államegyház-klauszula (*Establishment Clause*) egyértelmű a tekintetben, hogy a Kongresszus számára valamely vallás megalapítása, 'hivatalossá' nyilvánítása vagy a vallási meggyőződésre irányuló közvetlen kényszer tiltott beavatkozási terület. Az Első Alkotmánykiegészítésnek a vallás szabad gyakorlására (*free exercise*) és a szólásszabadságra (*freedom of speech*) vonatkozó klauszulái ugyanakkor megvédik a személyes vallási szertartást folytató egyént az állami megtorlástól, illetve az alkotmány sem hatalmazza fel a kormányzatot arra, hogy elnyomja az ilyen vallási megnyilvánulásokat. Talán éppen ennek köszönhető, hogy az államegyház-klauszulával kapcsolatos jogesetek zöme nem az Első Alkotmánykiegészítés szemantikai értelmezésével egyértelműen eldönthető esetekben, hanem a szabály 'szürke zónájában' keletkezett, amikor a bíróságoknak azt kellett eldönteniük, hogy egyáltalán az alkotmányos tilalom fogalma alá tartozik-e a kormányzat valamilyen, a vallással kapcsolatba hozható megnyilvánulása.

Az alapítási klauszula egy aktuálpolitikai konszenzus eredménye, amelynek jelentős eleme volt a vallás intézményesítésének kizárása a Kongresszus jogköreiből – okulásásként az anglikán egyházzal történektől. Ettől függetlenül a telepések és utódaik istenfélő embereknek tartották magukat, az amerikai társadalom nagy része ma is vallásos, és az Egyesült Államokban – 1789. szeptember 25-i kihirdetése óta – minden évben megülik az imádság és hálaadás nemzeti ünnepnapját.² A vallás ma is – más protestáns népekre nem jellemző módon – központi szerepet tölt be az amerikai identitásban.³ Nem kétséges, hogy George Washington elnök a hálaadás napjának kijelölésénél nem csak retorikai fogásként használta a mindenható Isten gondviselő kegyelmére

¹ BÖDY Pál – URBÁN Aladár (szerk.): *Szöveggyűjtemény az Amerikai Egyesült Államok történetéhez*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 2001. 479–495. Javította, kiegészítette és lábjegyzetekkel ellátta Pintér Károly. 9. <https://tinyurl.com/2ayczbwe>

² Washington elnök 1789. szeptember 25-én november 26-át a hálaadás nemzeti ünnepnapjává nyilvánította.

³ Samuel P. HUNTINGTON: *Kik vagyunk mi? Az amerikai nemzeti identitás dilemmái*. Budapest, Európa, 2005. 111.

vonatkozó gondolatokat, mint ahogyan az sem, hogy a békés alkotmányos kormányzat megeremtését célul tűző elnök időnként korát meghaladó módon tanújelét adta vallási toleranciájának.

A korabeli Amerikában persze David Hume, Voltaire, Jean-Jacques Rousseau nyomán és sokak (pl. Thomas Paine) személyes jelenlétével komoly vallásellenes erők is megnyilvánultak, ez azonban nem fejeződött ki élesen az Első Alkotmánykiegészítés tartalmának meghatározásánál. Amikor Thomas Jefferson az Első Alkotmánykiegészítéshez fűzött magyarázatait egy presbiteriánus lelkésznek ajándékozta, az megkérdezte tőle, hogy (Washingtontól és John Adamstól eltérően) miért nem adott ki hálaadásnapit nyilatkozatot. Jefferson erre azt válaszolta, hogy a vallás egyértelműen a tagállamok dolga. Kifejtette, hogy az Egyesült Államok Kormányának nem szabad beleavatkoznia a vallási intézmények dolgába, tanaiba, dogmáikba és gyakorlataikba. Ilyen hatalmat ugyanis a tagállamok nem ruháztak rá, ezért – ha ilyesmibe emberi hatalomnak egyáltalán van beleszólása – a cselekvés joga az egyes államokat illeti meg.

A Jeffersonnak tulajdonított, bár nem tőle eredő nézet,⁴ amely szerint legyen egy olyan képzeletbeli fal, amely elválasztja az egyházat és az államot, eredetileg tehát nem a kormányzat és a nép, hanem a szövetségi kormány és az egyes államok között létezett.⁵ Az egyház és az állam szétválasztása eredetileg nem azt jelentette, hogy áthatolhatatlan fal húzódik a kettő között, hanem azt, hogy az alapító atyák meg voltak győződve arról, hogy az egyházi és az állami hatalom egyesülése elkerülhetetlenül zsarnoksághoz vezet. Az „elválasztó fal” doktrínája⁶ a XX. század második felében kidolgozott elméletként azonban már egy kifejezetten merev választófalat vizionált, amely egyre csak vastagodott, és végül már azt az óhajt fejezte ki, hogy a kormányzat legyen teljes mértékben világi, vallási hatásoktól mentes, a vallásnak pedig az emberek otthonában és a templomban van a helye.

Jóllehet maga az alkotmányszöveg csak a szövetségi kormányról („A Kongresszusról”) szól, 1833-ra minden állam felszámolta a ‘hivatalos’ vallást, és az 1940-es években a Bíróság úgy ítélte meg, hogy a rendelkezés az egyes tagállamokra is vonatkozik.⁷ Ez a folyamat más alkotmányos rendelkezések esetében is lejátszódott: ugyanez történt a szólásszabadság korlátozásának alkotmányos tilalmával, ami valamennyi alkotmányos szervre, 1925 óta pedig a tagállamokra és szerveikre is kiterjed.⁸

⁴ Például a 16. századi anglikán teológus, Richard Hooker, írásaiban már használta a „válaszfal” kifejezést, a baptista Roger Williams, Rhode Island megalapítója pedig 1644-ben azt írta, hogy a Biblia tanítása szerint „válaszfalnak vagy sövénynek kell lennie az egyház kertje és a világ pusztasága között.” Idézi IZSÁK Norbert: *Az amerikai keresztény vallási fundamentalizmus története – a kezdetektől 1947-ig.* Doktori értekezés. Pécs, PTE, 2020. 87. <https://tinyurl.com/kbf349kp>

⁵ Paul JOHNSON: *Az amerikai nép története.* Budapest, Akadémiai Kiadó, 2016. 214–215.

⁶ Az elválasztó fal doktrínájáról bővebben ld. John S. BAKER, Jr.: *Wall of Separation.* <https://tinyurl.com/5az37k78>

⁷ Az *Everson v. Board of Education of the Township of Ewing*-ügyben [330 US 1 (1947)] mind a kilenc bíró egyetértett abban, hogy az alapítási klauzula az államra és az önkormányzatokra is vonatkozik.

⁸ KOLTAY András: *A szólásszabadság alapvonalai – magyar, angol, amerikai és európai összehasonlításban.* Budapest, Századvég, 2009. 98.

3. Az Első Alkotmánykiegészítés értelmezésének tárgykörei

Russell Weaver öt olyan témakört sorol fel, amelyek időről-időre ismétlődően felvetettek megválaszolandó jogkérdéseket. Azok újratermelődésének oka lehet az, hogy általánosan érvényes megítélési szempontok hiányában a bíróságok ragaszkodtak az előttük fekvő konkrét ügy tényeihez és körülményeihez, ebből következően óvakodtak attól, hogy az adott ügy hatókörén kívül érvényes megállapításokat tegyenek. Ugyanígy járt el a Bíróság is az idők során több, általa kidolgozott tesztet és azok módosításait is egyidejűleg az ítélkezési rendszerben tartva. A túlságosan tényálláshoz kötődő szempontrendszer azonban nyilvánvalóan szűk hatókörben tud érvényesülni, a személyiségi jogi ügyekre pedig nem jellemző a helyzetek sablonos ismétlődése.

Az említett öt témakörbe tartozik a vallás alkotmányosértő módon történő *anyagi támogatása*, a különböző *beiskolázási kedvezmények*, az *ima* állami támogatása, *tantervbe emelése* és a vallási *megnyilvánulások támogatása*.⁹ Más megközelítésben az államegyház-klauzulával kapcsolatos esetek túlnyomó többsége alapvetően négy területen merült fel: a hitoktatáshoz vagy a vallási intézmények által végzett egyéb szociális jóléti tevékenységekhez nyújtott *pénzbeli támogatás*,¹⁰ a kormányzat által *támogatott ima*,¹¹ a vallási *másként gondolkodók kivonása* az általánosan alkalmazandó törvények alól¹² és a kormány tulajdonában lévő vagy szponzorált *vallási szimbólumok*¹³ ügyeinél. Ezek az esetscsoportok – meglehetősen különbözőségük miatt – arra ösztönözték a Bíróságot, hogy újabb és újabb teszteket dolgozzon ki az alkotmányos vizsgálat eredményessége érdekében.

4. Az államilag támogatott ima

Az előbbi tárgykörökből az államilag támogatott ima eseteinek megítélése kiemelkedően bonyolult terület, amit a Bíróság nem túl következetes gyakorlata is tükröz. A Bi-

⁹ Az esetscsoportok meghatározását és részletes feldolgozását ld. Russell L. WEAVER: *Szólás- és vallásszabadság az Amerikai Egyesült Államokban*. Budapest, Wolters Kluwer, 2019. 412–475.

¹⁰ *Everson v. Board of Education of the Township of Ewing*, 330 US 1 (1947); *Board of Education v. Allen*, 392 US 236 (1968); *Aguilar v. Felton*, 473 US 402 (1985); *Zelman v. Simmons-Harris*, 536 US 639 (2002); *Rosenberger v. Rector and Visitors of the University of Virginia*, 515 US 819 (1995).

¹¹ *Engel v. Vitale*, 370 US 421 (1962); *Abington School District v. Schempp*, 374 US 203 (1963); *Lee v. Weisman*, 505 US 577 (1992); *Santa Fe Independent School District v. Doe*, 530 US 290 (2000); *Marsh v. Chambers*, 463 US 783 (1983); *Town of Greece v. Galloway*, 572 US 565 (2014).

¹² *Texas Monthly, Inc. v. Bullock*, 489 US 1 (1989); *Cutter v. Wilkinson*, 544 US 709 (2005); *Hosanna-Tabor Evangelical Lutheran Church and School v. EEOC*, 565 US 171 (2012); *Burwell v. Hobby Lobby Stores, Inc.*, 573 US 682 (2014).

¹³ *Lynch v. Donnelly*, 465 US 668 (1984); *County of Allegheny v. American Civil Liberties Union*, 492 US 573 (1989); *McCreary County v. Ky American Civil Liberties Union*, 545 US 844 (2005); *Van Orden v. Perry*, 545 US 677 (2005).

róság legismertebb határozatai¹⁴ közül az első kettő¹⁵ alkotmányellenesnek minősítette azt a gyakorlatot, hogy az állami iskolák tanulói imával vagy bibliaolvasással kezdjék a tanítási napot, még akkor is, ha látszólag önkéntes alapon történt. Bár e döntések fogadtatása meglehetősen ellentmondásos volt,¹⁶ a Bíróság fokozatosan kiterjesztette a tilalmat a diplomaátadó ünnepségen tartott imákra,¹⁷ sőt, még az iskolai sporteseményekre is.¹⁸ Az Engel és a Schempp ügyekben vizsgált iskolai körzeti gyakorlat egyértelműen egy vallási tartalmú cselekedet szabályozásában állt, az ima rendszeres és irányított tartalmú megjelenítésével az intézmény napirendjében. Ezekben az esetekben a Bíróság a *vallási semlegesség* elvéhez visszanyúlva jelentette ki, hogy már önmagában a vallás általánosságban való támogatása is alkotmány sértő gyakorlatot eredményez, amely körülmény értékelésénél nincs érdemi jelentősége az imában való önkéntes részvételnek vagy az ima felekezeti semlegességének.¹⁹

Az Engel ügy többségi véleménye ugyan nem cáfolta az amerikai társadalom vallásos jellegét, de hangsúlyozta, hogy amikor a kormányzat hatalma, tekintélye és támogatása egyetlen vallás mögé kerül, sérülnek a más nézeteket vallók érdekei. A vallási kisebbségek ilyenkor közvetett kényszer hatása alá kerülnek, ami miatt alkalmazkodniuk kell a többség vallási preferenciáihoz. Ezért megengedhetetlen valamely vallás hivatalosan elfogadottá tétele. A döntés kitért arra, hogy az alkotmány más nézőpontokat is elfogad, és az ateistáktól vagy az agnosztikusoktól sem vitatható el, hogy a saját útjukat járják. Összességében a Bíróság kinyilvánította, hogy a hívők (és mindenki) számára kedvezőbb a vallás terén semleges kormányzat.

A semlegesség szükségességére vonatkozó megállapítását a Bíróság a Schempp ügyben már egy további érveléssel, az amerikai társadalom vallási sokszínűségével is alátámasztotta, amelyet a demográfiai változások bizonyítottak. Az Alkotmánykiegészítés történelmi gyakorlatára (vagyis szűkebb értelmezési tartományára) visszavezetett érveket a Bíróság azzal hátrította el, hogy a Jefferson és James Madison idejében élő gyakorlatok ma sokak számára (hívőket és nem hívőket is ideértve) rendkívül sértők lehetnek.²⁰ Az Engel- és a Schempp-döntések tehát erősen támaszkodtak a *vallási kisebbségek és a nem hívők* szempontjaira az alapítási klauzula megsértésének megál-

¹⁴ A releváns ügyek részletes feldolgozását ld. KOLTAY András: *A vallások, az állam és a szólás szabadsága című könyvében. Nyilvános, közösségi imák az egyes államok szabályozásában*. Budapest, Századvég, 2016. 165–178.; WEAVER i. m. 442–451.

¹⁵ Engel v. Vitale, 370 US 421 (1962); Abington School District v. Schempp, 374 US 203 (1963).

¹⁶ Thomas C. Berg, aki megírta az Engel- és a Schempp-ügyek részletes történetét, hosszan elemzi, hogy a Kongresszus néhány tagja az Engel-ügy miatti felháborodásában erőfeszítéseket tett a döntés alkotmánymódosítás útján való érvénytelenítésére. Ezek a törekvések a Schempp-ítélet után is folytatódtak. A módosításról 1964 májusáig 147 javaslat született, végül azonban valamennyi elbukott a szenátusi meghallgatásokon és a képviselőházi vitákon. THOMAS C. BERG: *The Story of the School Prayer Decisions: Civil Religion Under Assault*. In: RICHARD GARNETT – ANDREW KOPPELMAN (szerk.): *First Amendment Stories*. Foundation Press, 2011. 221.

¹⁷ Lee v. Weisman, 505 US 577 (1992) 632.

¹⁸ Santa Fe Independent School District v. Doe, 530 US 290 (2000).

¹⁹ KOLTAY i. m. 168.

²⁰ Abington School District v. Schempp, 374 US 203 (1963) 235.

lapítása során. Ebből következően a Bíróság már az 1960-as években kiterjesztette a klauzula értelmezését: nemcsak arra vonatkoztatta, hogy az állam nem alapíthat nemzeti egyházat, hanem arra is, hogy egyes vallási gyakorlatok állami támogatása azért is megengedhetetlen, mert marginalizálja a nem hívőket vagy a más vallásúakat.²¹

A Lee v. Weisman ügyben a Bíróság a körülmények értékelésénél arra helyezte a hangsúlyt, hogy az iskolai ünnepségen imádkozásra és áldásosztásra felkért rabbi meghívásáról az állam képviselőjében eljáró igazgató döntött, tehát lényegében ő irányította és ellenőrizte az imák tartalmát. A rabbi jelenléte kényszerítő erővel hatott a jelenlévő tanulókra, ami abban állt, hogy az iskola valamennyiüket a vallásos eseményen való részvételre kötelezte. Ezt az eljárást a Bíróság nyomásgyakorlásként, „finom kényszerként” jellemezte. Nem hagyható figyelmen kívül, hogy a Schempp-döntés után két évtizeddel tárgyalt Lee ügyben már tíz éve az ítélkezési gyakorlat része volt az abszolút jellegű vallási semlegességre törekvő Lemon-teszt és a jóváhagyási (*endorsement*) teszt, mint az Első Alkotmánykiegészítés alapvető mércéi. A Lemon v. Kurtzman ügyben a Bíróság megállapította,²² hogy a felekezeti iskoláknak nyújtott közvetlen kormányzati támogatás alkotmányellenes. Annak eldöntésére, hogy egy törvény vagy más kormányzati intézkedés alkotmányosnak tekinthető-e, háromlépcsős tesztet dolgozott ki. Elsőként azt kell vizsgálni, hogy a kifogásolt állami cselekvésnek van-e szekuláris célja, másodsor azt, hogy elsődleges hatásaként nem támogatja-e, vagy nem gátolja-e a vallás érvényesülését, végül azt, hogy az nem jár-e az állam és a vallás túlzott összefonódásával.

A második, *jóváhagyási tesztet* a Lynch kontra Donnelly ügyben O'Connor bíró javasolta.²³ A Bíróság nem tartotta alkotmányértőnek egy betlehem bemutatását más ünnepi díszekkel körülvéve egy bevásárló negyed szívében, kijelentve, hogy ez „az évszaknak megfelelő, jó akaratú, barátságos közösségi szellemet kelt.”²⁴ A jóváhagyási teszt szerint a Bíróságnak azt kell vizsgálnia, hogy az államnak szándékában állt-e a ‘jóváhagyás’ vagy az ‘elutasítás’ üzenetének közvetítése, és hogy a cselekménynek volt-e ilyen kommunikációs hatása. Ennek megfelelően az alapítási klauzula megsértése akkor következik be, ha egy észszerűen gondolkodó, tájékozott megfigyelő számára a kormány cselekvése a vallás támogatásaként tűnik fel. A Lemon-teszt első két szempontját módosító jóváhagyási teszt nem támadta a vallási szempontból befogadó közösség megszólalását, és jobban tiszteletben tartotta a különböző vallású polgárok identitását, mert kifejezetten a kormányzati üzenetre összpontosított. A tájékozott és észszerűen gondolkodó megfigyelő mércéjének alkalmazása leginkább a vallási szimbólumokat érintő ügyekben történt, bár a Bíróság egy évvel a Lynch-döntés után a

²¹ Samuel J. LEVINE: A Look at the Establishment Clause Through the Prism of Religious Perspectives: Religious Majorities, Religious Minorities, and Nonbelievers. *Chicago Kent Law Review*, vol. 87. (2012) 784.

²² Lemon v. Kurtzman, 403 US 602 (1971).

²³ Lynch v. Donnelly, 465 US 668 (1984).

²⁴ Uo. 685.

„csend pillanata” (iskolaidőben folytatott meditáció vagy néma ima) megítélésére is használta.²⁵

A harmadik, ún. *kényszer-tesztet (coercion)* az 1992-es Lee v. Weisman ügyben Kennedy bíró dolgozta ki.²⁶ A vizsgálat szempontjai annak kiderítésére irányulnak, hogy a kormány intézkedései nyomást gyakorolnak-e, vagy kényszerítenek-e valakit arra, hogy részt vegyen a vallási eseményben, vagy számára kényelmetlen helyzetként megélve azt, maradjon passzív. A kényszer-teszt – megnövekedett jelentősége ellenére – doktrinális eszköz maradt, és nem helyettesítette a bíróság többi tesztjét.²⁷

Nyolc évvel a Lee-döntés után az iskola területén, de már nem az osztálytermekben, hanem a sportpályán elhangzó imádság volt a vizsgálat tárgya. A Santa Fe v. Doe perben a Bíróság úgy döntött, hogy a középiskolai futballmérkőzésen a diákok által kezdeményezett és vezetett imát engedélyező iskolai szabályzat sérti az alapítási klauzulát. A szabályzat értelmében szavazni kellett előbb arról, hogy legyen-e ima, majd pedig arról, hogy ki vezesse. A döntés szerint a diákokat és más jelenlévőket vallásos cselekedetben való részvételre kényszerítették.

A Bíróság az iskola aktív szerepére összpontosított a tanuló kiválasztásának mechanizmusában. Jelentőséget tulajdonított annak, hogy a mérkőzéseken való részvétel *nem volt önkéntes* minden diák számára és arra, hogy az ilyen ima jelentős társadalmi nyomása *speciális környezetben* érvényesült. Vélelmezte, hogy a diákok nyilvánvalóan úgy fogják fel a helyzetet, hogy a részvétel elkerülhetetlen, és a játékot megelőző imát az iskola jóváhagyja, támogatja. A Bíróság végkövetkeztetése szerint az iskolapolitika egyértelműen magában foglalta nemcsak a vallás vélt, hanem tényleges támogatását is. A gyermek- vagy serdülő korúak részvételével zajló iskolai eseményeken tehát e gyakorlatok alkotmányos megítélésénél nagy szerepe volt a korcsoport vélelmezett befolyásolhatóságának és cselekvési dinamikájának, valamint az iskola tekintélyéből eredő hatásnak.

Ehhez képest a kevésbé kényszerítő körülmények között, alapvetően felnőttek részvételével zajló eseményeken a Bíróság általában nem tartotta alkotmányosértőnek az állami intézményben elhangzó nyilvános imádkozást. A Marsh v. Chambers ügyben (1983) ilyenként értékelte a törvényhozási napok megkezdésekor nyilvánosan elmondott imát. A Bíróság ugyanígy döntött 2014-ben egy városi tanács üléseinek kezdetén elhangzó imával kapcsolatban,²⁸ mert a város bármilyen imát elfogadott, a vallások megkülönböztetése nélkül. Mindkét döntésnél értékelési szempont volt a történelmi hagyományba épült gyakorlat és annak elfogadottsága. Ez a két körülmény, az imádkozásban részvételre vonatkozó, kényszerítő hatás csekélyége és a hagyománynak számító cselekvés együttállása megakadályozta a gyakorlat alkotmányosértő jellegének megállapítását.

²⁵ Wallace v. Jaffree, 472 US 38 (1985); Maya S. McGRATH: Teacher Prayer in Public Schools. 90 *Fordham Law Review*, Vol. 90., Iss. 5., Art. 17. (2022) 2434.

²⁶ Lee v. Weisman, 505 US 577 (1992) 632.

²⁷ Cameron RODE: *Faith, Football, and the First Amendment: Threading the Needle Between Establishment and Free Exercise*. 2016. 7. <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2919556>

²⁸ Town of Greece v. Galloway, 572 US 565 (2014).

Egyesek különösnek tartják, hogy míg a Schempp ügyben a Bíróságot élénken foglalkoztatta a más vallásúak és a hitetlenek érzékenysége, addig a törvényhozói ima gyakorlatának megítélésénél ezek a szempontok egyáltalán nem voltak relevánsak a többségi döntésben, holott az a domináns vallási nézeteket részesítette előnyben.²⁹ Ugyanakkor a Bíróság a Town of Greece ügyben kifejtette, hogy a vizsgálat eredménye hangsúlyosan tényfüggő, annak során figyelembe kell venni az ima elhangzásának környezetét és hallgatóságát.³⁰ Utalt arra is, hogy másként ítélte volna meg a jogkérdést, ha a hallgatóságot a városi tanács az imában részvételre veszi rá, kiválogatja az ellenszülőket, vagy jelzi, hogy az imába való beleegyezés befolyásolja őt a döntéshozatalban. E körülmények azonban nem merültek fel az ügyben.

Az említett valamennyi ügyben szilárd kiindulópontként szolgált a Bíróság számára az állam és az egyház szétválasztásán alapuló 'demokratikus hagyomány'. Az emberi lét két meghatározó erejét azonban nem könnyű elhatárolni. A Bíróság az 1950-es évektől nagyjából a 2000-es évek elejéig úgy döntötte el az elé kerülő ügyeket, hogy az államegyház-klauszula értelmezési határait fokozatosan tágította, és csak néhány, a történelmi hagyományon alapuló gyakorlattal tett kivételt. A Bíróság az általa konstruált – alkotmányos szempontú – tesztekhez mérte az alsóbb fokú bíróságok által feltárt tényeket, és ha azok azonosítása elérte a kritikus tömeget, vagyis azok illeszkedtek a teszt elemeihez, határozott az alkotmányos kérdésben. Ha a tények nem voltak teljes mértékben megfeleltethetők a korábbi ügyekből ismert szempontrendszernek, akkor az vagy a gyakorlat alkotmányosságát, vagy további tesztalkotás szükségességét eredményezte.

A törvényhozásban elmondott ima megmenekült, mert az nagykorú személyek, tisztes honatyák előtt hangozott el, és kétszáz éves hagyománya volt. Az iskolai reggeli fohász ezzel szemben alkotmányellenesnek minősült, mert a Bíróság vélelmezte a gyermekek vagy a fiatal felnőttkor határán lévők nagyfokú befolyásolhatóságát. Ezekben a híres perekben az Első Alkotmánykiegészítés hatókörébe tartozó államegyház-klauszula és a szabad vallásgyakorlás versengett egymással. Az említett ügyekben azonban a vizsgálendő gyakorlat kezdeményezőjeként mindig az állami fenntartású *iskolát* lehetett azonosítani, tehát az iskolai imára az intézmény, nem pedig egyik alkalmazottjának saját döntése alapján került sor. Az élet persze produkál egyéb variációkat is, ennek példája a mélyen vallásos iskolai edző esete.

5. A Kennedy v. Bremerton School District ügy³¹

A Kennedy-ügyben az a jogkérdés merült fel, hogy megsértette-e az állami fenntartású iskola az Első Alkotmánykiegészítést azzal, hogy elbocsátott egy középiskolai futball-edzőt, amiért az iskolai futballmérkőzések után imádkozott. Más szóval a bíróságoknak abban a kérdésben kellett állást foglalniuk, hogy alkotmányos védelmet élvez-e az ál-

²⁹ LEVINE i. m. 785.

³⁰ Town of Greece v. Galloway, 572 US 565 (2014) 587.

³¹ Kennedy v. Bremerton School District, 597 US (2022).

lami iskola alkalmazottjának imája az iskolai sporttevékenységek során, illetve megtilthatja-e azt a munkáltató az alapítási klauzula megsértésének elkerülése érdekében. Joseph Kennedy, a Washington államban működő Bremerton School District alkalmazottja, egy állami középiskola futballedzője volt. Keresztény hívő emberként hosszú évekig (2008-tól 2015-ig) folytatta azt a gyakorlatot, hogy az iskolai meccsek után leterdelt a pályán az 50 yardos vonalnál egy rövid (mintegy fél perces) imára, hálát adva a játékosokért és a játéknak. Az imát kihangosítás nélkül végezte, és bármelyik csapat bármely tagja szabadon csatlakozhatott hozzá. Munkaadója, az iskola szerint az edző ezzel a gyakorlattal megsértette az állam és az egyház alkotmányos szétválasztásának szabályát, ezért felszólították az imádkozás abbahagyására. Egy rövid kihagyástól eltekintve Kennedy nem volt hajlandó felhagyni a szokásával vált gyakorlattal. Ezután a tankerület felfüggesztette, majd el is bocsátotta. Kennedy beperelte a munkáltatóját, azt állítva, hogy a tankerület megsértette az 1964-es Civil Rights Actben biztosított jogait, valamint korlátozta a szabad vallásgyakorláshoz és a szólásszabadsághoz fűződő jogát.

Az alsóbb fokú bíróságok a tankerületnek adtak igazat. Az elsőfokú bíróság megállapította, hogy az iskola nem sértette meg Kennedy alkotmányos szólásszabadsághoz és vallásgyakorláshoz fűződő jogát. Ütköztette egymással Kennedy említett jogait az iskolának az állam és az egyház szétválasztásából levezetett alkotmányos szabályával. Okfejtése szerint az állami iskola edzőjének feladatai nem értek véget a mérkőzés befejezésével, és a helyszínen lévők nem lehettek meggyőződve arról, hogy amikor a pályán lévő edző imádkozott, már szolgálaton kívül állt. ‘Beszéde’ tehát nem magánjellegűnek, hanem közalkalmazotti megszólalásnak minősült. Jelentősége volt ugyanis annak, hogy az edző – pozíciójából eredően – hatással van a játékosokra, akik nyilvánvalóan vágnak példaképük tetszésére. Ezért cselekményével az imádkozásban való részvételre vonatkozó, ‘finom kényszerítő hatást’ gyakorolt a sporteseményen felfokozott érzelmi állapotban lévő tanulókra. A körülmények miatt az eseményen jelen lévő, külső szemlélő számára úgy tűnhetett, hogy az edző az imádkozást munkáltatója támogatása mellett, végső soron tehát az állam jóváhagyásával folytatja. A másodfokú bíróság ugyanígy értékelte az eset körülményeit és az elsőfokú döntéssel is egyetértett.

A Bíróság azonban 6:3 arányban megváltoztatta a döntést. Megállapította, hogy a Bremerton megsértette Kennedy szabad vallásgyakorláshoz és szólásszabadsághoz fűződő jogát. A többségi véleményt jegyző Gorsuch bíró indokolása szerint az edző imája ‘magánbeszédnek’ minősült, ami általánosságban nem tartozott edzői feladatai körébe. A Bíróság – a bizonyítottság hiányában – elutasította azt a védekezést is, hogy Kennedy tettei imádkozásra kényszerítették a diákokat. A többség emellett bejelentette az addig bevettnek számító Lemon-teszt elvetését.

A Bíróság szerint az ügyben akár a szabad vallásgyakorlásról, akár a szólásszabadságról szóló klauzula a vizsgálódás jogalapja, más tesztet kell alkalmazni.³² A tankerületnek azt kellett bizonyítania, hogy a felperes alkotmányosan védett jogaira vonatkozó korlátozás megfelelt a „szigorú ellenőrzés” (*strict scrutiny*) tesztjének, kényszerítő

³² Kennedy v. Bremerton School District, 597 US (2022) 142 S. Ct., 2427. A bíróságok által alkalmazott tesztek elemzéséhez ld. Jack RUELLO: Looking Forward After Kennedy v. Bremerton School District. Louisiana Law Review, Vol. 83., Iss. 1.

érdeket szolgált, és kizárólag erre a célra fókuszált. Kennedy pályán elmondott csendes imája nem tett olyan hatást, amellyel a diáksportolókat a csatlakozásra kényszerítette volna. Bár egyesek szemtanúi lehettek a vallási cselekedetnek, és hallhatták az imát, a bármilyen fajtájú beszéd vagy ima tolerálásának megtanulása „része annak, hogy megtanuljuk, hogyan éljünk egy pluralista társadalomban.”³³ A Bíróság kijelentette, hogy:

„A vallási megnyilvánulások tisztelete nélkülözhetetlen a szabad és sokszínű köztársaságban való élethez – mindegy, hogy egy szent helyen vagy a nyílt színen, kimondott szavakkal vagy lehajtott fejjel kerül rá sor. A jelen ügyben egy kormányzati szerv akart megbüntetni egy egyént azért, mert rövid, csendes, személyes vallási szertartást végzett, amelyet kétszeresen is védenek az Első Alkotmánykiegészítésnek a vallás szabad gyakorlásáról és a szólásszabadságról szóló záradékai. A kormányzati szervnek a büntetésre vonatkozó egyetlen indoka azon a téves nézeten alapult, hogy kötelessége a vallási szertartások kiszorítása és elnyomása, még akkor is, ha lehetővé teszi a hasonló világi beszédet. Az Alkotmány nem írja elő és nem is tolerálja az ilyen jellegű diszkriminációt.”³⁴

A Bíróság szerint egyebekben Kennedy beszéde és vallásgyakorlása még alacsonyabb, köztes színvonalon is védett volt. A régóta kritikával illetett Lemon-teszt alkalmazását a Kennedy-ügyben „rég meghaladottnak” nyilvánította és mellőzte. A Gorsuch bíró által bejelentett új teszt szerint a bíróságoknak a történelmet és a hagyományt figyelembe véve és az alapító atyák által megfogalmazott szöveg eredeti jelentéstartalmához visszanyúlva kell eldönteniük, hogy egy törvény vagy gyakorlat sérti-e az alapítási klauzulát.

Sotomayor bíró és a különvéleményéhez csatlakozó két bíró nem értett egyet azzal, hogy a Bíróság a vallás szabad gyakorlásáról szóló alkotmányos klauzulát preferálta az államegyház- klauzula rovására.³⁵ Érveik szerint Kennedy imái edzőként teljesített szolgálata közben hangzottak el. A diákok számára látható imádkozás arra kényszeríti őket, hogy csatlakozzanak hozzá, mivel az edző példakép a diákok számára. Ezért annak lehetővé tétele, hogy egy tankerületi alkalmazott „nyilvánosan, kommunikatív módon mutassa be személyes vallási meggyőződését egy iskolai rendezvényen,” sérti az alapítási klauzulát.

Látható tehát, hogy a Bíróság többségi és kisebbségi véleményét adó bírái *ugyanazon tényeket különböző módon értelmezték, az eset körülményeinek különböző relevanciát tulajdonítva*. A kisebbségben maradt bírók a korábbi tesztek alkalmazhatóságát nem tartották kizártnak, a többség viszont irányváltást hirdetett a hasonló tényállású ügyek megítélésével kapcsolatban. Az ügy tehát egyfajta ‘tesztek csatájaként’ is felfogható.

³³ „But learning how to tolerate speech or prayer of all kinds is »part of learning how to live in a pluralistic society«”, Kennedy v. Bremerton School District, 597 US (2022) 26.

³⁴ Uo. 31–32.

³⁵ Sotomayor bíró különvéleményt nyújtott be, amelyhez Breyer és Kagan bírók csatlakoztak. Uo., különvélemény, 1.

Igazi jelentősége abban áll, hogy a Bíróság kifejezetten elutasította az alapítási klauzula addig elfogadott doktrínáját, a Lemon-tesztet, amely alkotmányellenesnek tekintette, ha a kormányzat megengedi a vallást támogató üzenetek kinyilvánítását,³⁶ és amelyet az alsóbb fokú bíróságok addig kötelesek voltak figyelembe venni és alkalmazni. Ennek további, szintén jelentős eleme, hogy a Bíróság szerint a korábban finom ráhatásként, közvetett kényszerként értékelt helyzet többé nem teremt lehetőséget a vallásos beszéd korlátozására, az csak közvetlen kényszer esetén lehetséges.

6. A szembenálló érvek ütköztetése

A Kennedy ügyet különleges figyelem övezte, mert az edzőt a *munkaidőben folytatott vallási tevékenysége* miatt érte hátrány, emiatt több alapjogi teszt egyidejű alkalmazása is felmerült: a szólásszabadságé, a szabad vallásgyakorlásé (Kennedy mindkét jog sérelmére hivatkozott), valamint az alapítási klauzuláé, amelyek egyáltalán nem azonos szempontokból állnak össze. A bíróságok a Pickering-tesztet alkalmazzák annak elemzésekor,³⁷ hogy a munkavállaló vagy az állam érdeke érvényesüljön-e, amikor az állam korlátozni akarja az alkalmazott megszólalását. Maga a teszt két részből áll. Elsőként a munkavállalónak kell bizonyítania, hogy a beszéd közügyben megnyilvánulásként értékelhető-e. Ha nem vonható a társadalmi diskurzus körébe, akkor a munkáltató érdekei fognak érvényesülni, és a munkavállaló nem tarthat igényt a beszéd alkotmányos védelmére. Ha a megszólalás közügyet érint, akkor második lépésként egyensúlyba kell hozni az államnak (mint munkáltatónak) a közszolgálat hatékonyságára irányuló érdekét a közalkalmazott közérdekű ügyekben való részvételének érdekével. Az intézkedés alkalmazhatóságát a munkáltatónak kell bizonyítania.

A Garcetti v. Ceballos ügyben a Bíróság kibővítette ezt a keretet,³⁸ és kétlépcsős tesztet írt elő arra vonatkozóan, hogy az állami alkalmazott beszéde jogosult-e a védelemre. Elsőként itt is azt kell meghatározni, hogy a munkavállaló egyszerű állampolgárként szólalt-e meg valamely közügyben. Nemleges esetben megszólalása az Első Alkotmánykiegészítés révén nem élvez alkotmányos védelmet. Ha viszont igen, akkor azt kell vizsgálni, hogy az érintett állami szervnek volt-e megfelelő indoka a munkavállaló hátrányos megkülönböztetésére. A Garcetti ügy tesztje tulajdonképpen arra fókuszált, hogy az alkalmazott hivatali kötelességeit nem sértő módon, megfelelően nyilatkozott-e. Nem illeti meg ugyanis a szólásszabadság akkor, amikor hivatali, munkaköri feladatai ellátása körében nyilvánul meg. A nyolc évvel későbbi Lane v. Franks ügyben a Bíróság ezt a mércét korlátozta:³⁹ azt kell vizsgálni, hogy a megszólalás általában az alkalmazotti kötelezettségek körébe sorolható-e. Ennek megfelelően, ha a megszólalás a munkavállaló szokásos munkaköri kötelezettségein kívül esik, akkor a beszéd védelemben részesül.

³⁶ Steven SMITH: A Touchdown for Prayer in Schools in *Kennedy. The Blue Brief: Faculty Review of the 2021-22 U.S. Supreme Court Term*, 26–28.

³⁷ Pickering v. Board of Education, 391 US 563 (1968).

³⁸ Garcetti v. Ceballos, 547 US 410 (2006).

³⁹ Lane v. Franks, 573 US 228 (2014).

A Kennedy perben mindkét fél kérte, hogy a bíróság alkalmazza a Pickering-teszt bizonyos részeit. Nyilvánvaló volt, hogy az eset körülményeinek értékeléséhez nem szükséges valamennyi szempont, hiszen például már a legelső lépés is (a megszólalásra közérdekű témában került-e sor) egyértelmű igenlő választ eredményezett. A felek ezt azonos módon ítélték meg, így megvitatására nem volt szükség.⁴⁰ Azonban releváns, vizsgálendő körülmény volt, hogy az érintett magánszemélyként, vagy közalkalmazottként szólalt-e meg, továbbá az, hogy az iskolának megfelelő indoka volt-e a munkavállaló többiekől megkülönböztetésére, és az iskola meghozta volna-e a hátrányos munkáltatói intézkedést a védett beszéd nélkül is.

Kennedy szerint, amikor az 50 yardos vonalnál elmondta a rövid, csendes imát, magánemberként beszélt. Megnyilvánulása nem sorolható szokásos közalkalmazotti kötelezettségei köré. További érvként használta, hogy egy észszerű megfigyelő nem tekintené az iskola által támogatottnak az imát. Az edző korábbi gyakorlatának ismeretében az értelmes szemlélőnek tudnia kell, hogy az iskola játékosai korábban is csatlakoztak a vallási megnyilvánuláshoz, ugyanakkor azzal is tisztában van, hogy soha nem kötelezték, kényszerítették vagy nem bátorították aktívan őket a vallási tevékenységben való részvételre. Az észszerű szemlélő csak annyit lát, hogy az edző térdre ereszkedik, és ebből arra következtet, hogy személyes csendet él át.

Az alperes szerint iskola a megszólalást közalkalmazotti beszédnek tekintette, amit a körülményekkel kívánt bizonyítani. Az edző az imádkozást munkaidőben végezte, amikor felügyeli, ellenőrzi a játékosokat. Mivel ezek a feladatok a meccs után is folytatódtak, 'beszéde' a szokásos munkaköri feladatai során hangzott el. Az iskola szerint az edző magatartása valamennyi teszt alapján jogsértő volt, vagyis a jóváhagyási, a kényszer- és a Lemon-teszt alapján is. Először: a diákok, akik tanúi voltak Kennedy demonstratív vallásgyakorlásának, arra következtettek, hogy élvezte az iskola jóváhagyását. Másodszor: mivel az edző dönti el, ki és mennyi ideig játszik a mérkőzéseken, az edző ötleteivel való vitatkozás visszatartó erejű, ezért finom kényszerként érvényesült az ügyben. Harmadszor: az iskola úgy gondolta, hogy az edző imagyakorlatának nem volt szekuláris célja, a feltételezhető iskolai támogatásnak pedig ilyen hatása.

7. Hiba az alkalmazandó tesztek kiválasztásánál

A Bíróság az előbbiekhöz képest egyértelműen különbözőnek tartotta a vallást támogató, az Első Alkotmánykiegészítés által tiltott kormányzati beszédet a vallást támogató, védett magánbeszédtől. Megállapította, hogy a kerületi bíróság nem a „megfelelő tesztet” választotta az ügy körülményeinek mérlegeléséhez, hiszen az edző gyakorlatát elemezve a „munkavégzés közben” formulát alkalmazta a Lane-ügyben megjelent „hatókörében” kifejezés helyett. Ezután pedig az edzői szerepre összpontosított, nem vizsgálta megfelelően az imát a Lee- és a Santa Fe-ügyekben meghatározott szempontok szerint, a nem meggyőző protokoll eredményeként pedig téves jogi következtetést vont le.

⁴⁰ Kennedy v. Bremerton School District, 597 US (2022) 2424.

A kerületi bíróság úgy ítélte meg, hogy Kennedy közalkalmazottként beszélt, amikor az 50 yardos vonalnál imádkozott, mert ekkor még mindig a munkahelyén tartózkodott. Ez az indokolás összhangban lehet a Garcetti ügyben kifejtettekkel (egy alkalmazott hivatalos kötelességének ellátása közben tett kijelentései nem magánbeszéd), azonban egyértelműen ellentétesek a Lane ügyben alkalmazott mércével, amely szerint a kritikus kérdés az, hogy a szóban forgó beszéd általában a munkavállaló feladatkörébe tartozik-e. Ennek megítélésénél pedig a munkaidőt, a helyszínt, a munkavállaló öltözékét, a cselekvés közvetlen környezetét (annak érzékelhetőségét) a megnyilvánuláshoz képest együttesen kell értékelni. Egyik sem ragadható ki az értékelésből, mert nincs döntő jelentősége annak megítélésénél, hogy a munkavállaló feladatkörében cselekedett-e a megszólalással. Az előbbiekkal szemben a megnyilvánulás tartalmának kell döntő jelentőséget tulajdonítani, aminek alapján az ima nem tartozott az edzői feladatok közé.

A Lane-szabály alkalmazásának esetében egyértelműbb lett volna, hogy Kennedy magánszemélyként beszélt. A Bíróság szerint a tekintetben, hogy Kennedy szolgálatban volt-e az ima idején, ahelyett, hogy az imája szokásos munkaköri feladatai közé tartozik-e, a kerületi bíróság csak azt tartotta lényeges elemnek, hogy ha *munkaidőben* cselekszik, akkor az mindenképpen közalkalmazotti megnyilvánulás. Ez nem meggyőző érvelés, megsérti a Lane-ügyben meghirdetett értelmezési szempontot azzal, hogy *túláságosan kiterjeszti* a közalkalmazotti beszéd körét, ezzel gyakorlatilag minden olyan imát alkotmányosértőnek tekint, amelynek elmondására munka közben kerül sor.⁴¹ Ilyen felfogással a Bíróság szerint az iskola elbocsáthat egy muszlim tanárt, amiért fejkendőt visel az osztályteremben, vagy megtilthatja keresztény alkalmazottjának, hogy csendesen imádkozzon a büfében az ebédje mellett.

Ellentétben a Santa Fe ügyben elhangzó imával, az edző csendes és rövid imáját nem közvetítették hangosbemondó rendszeren a „foglyul ejtett közönség” számára,⁴² és aki nem vett részt benne, az nem is hallotta. Ezenkívül meglehetősen életszerűtlen feltételezés, hogy az iskola tanárai a munkaidejükben kizárólag hivatali kötelességeik körében cselekszenek. A Bremertonban a sportmérkőzések után az iskolai szokások szerint valamennyi alkalmazottnak lehetősége volt néhány percig személyes indíttatású tevékenységre (például mobiltelefonálásra, a nézőkkel vagy a csapattagokkal való kötetlen beszélgetésre), amelyek létjogosultságát az iskola soha nem vonta kétségbe. Kennedy ez idő alatt imádkozott fél percig a pályán. Valószínű, hogy e tevékenységét az észszerűen gondolkodó külső szemlélő sem tartotta volna az iskola által kifejezetten támogatott beszédnek. A meccs utáni szituáció sokkal inkább hasonlít egy értekezlet utáni rövid munkaszünetre, vagy a munkaidőbe beiktatott pár perces pihenőre, amely alatt mindenki intézi saját ügyeit.

Ebben a perben a jóváhagyási teszt hiányosságai is megmutatkoztak. Az alkotmányos szempontokat alapvetően a vallási szimbólumok megengedtségére vonatkozó esetekre határozták meg, amelyeknél a pártatlan, objektív megfigyelő szemszögéből

⁴¹ RODE i. m. 17.

⁴² A „foglyul ejtett közönség” kifejezés használatát elemzi Patrick M. GARRY: Captive Audience. *The First Amendment Encyclopedia*, 2009. www.mtsu.edu/first-amendment/article/895/captive-audience.

kell vizsgálni, hogy egy műalkotás vagy egyéb tárgy közszemlére tétele élvez-e az állam támogatását. Az iskolai ima eseteiben már egy ehhez hasonló tulajdonságokkal rendelkező megfigyelőt sem könnyű azonosítani. Nem túl valószínű, hogy a Kennedy ügyben egy O'Connor bíró által vizionált objektív megfigyelő keveredett volna a pályára, lévén ott jellemzően a mérkőzés iránt érdeklődést tanúsító emberek vannak jelen. Ha mégis így történe, akkor sem jellemző a körülményektől való függetlenedés, hiszen a meccseken minden oldalon felfokozott a hangulat, általában mindenki kisebb-nagyobb mértékben elragadtatott állapotba kerül, és a játék végén sem a szurkolók, sem a tanulók nem azzal foglalkoznak, hogy éppen mit tesz az egyik edző a pályán. Az iskolai csapatjátékok kontextusa egyszerűen más, mint például a háborús emlékkereszt vagy egy bevásárlóközpontban elhelyezett betlehemi jászol körül bámszkdók aspektusa. Ilyen körülmények között nehéz elképzelni az azon töprengő objektív és észszerűen gondolkodó külső megfigyelőt, hogy az edző az állam jóváhagyásával cselekszik-e a kérdéses fél percben. Még nehezebb azonosulni azzal az elvvel, hogy az ő szemszögéből kellene megítélni a pályán történeteket, a résztvevők magatartását és az ima rájuk tett hatását.

Megjegyzendő, hogy az edzők és a játékosok számos, kevésbé ünnepélyes esetben is letérdelnek. A játék közben elszenvedett súlyos sérülés gyakori velejárója, hogy az edzők és a játékosok térdre ereszkednek, a szurkolók pedig fejet hajtanak és a beállt csendben valamennyien, ugyanazon célból imádkoznak.⁴³ Valószínűtlen azonban, hogy akadna olyan iskola, amely ezt az alapítási klauzula megsértésére irányuló valódi veszélyként értékelné. Ezenkívül is volt már rá példa, hogy a csapatok más preferenciák alapján, igaz, nem személyes időként, hanem kifejezett demonstratív céllal térdeltek le a mérkőzések előtt. A mozdulat vallásos eredete ellenére soha nem merült fel a cselekmény hátrányos jogi megkülönböztetésben részesítése.

Kennedy esetében egyébként a tények arra engedtek következtetni, hogy teljes mértékben hiányzott az imában az iskola részvétele. A Bremerton nem felügyelte vagy ellenőrizte az ima témáját és tartalmát, az ima nem az iskola vallási megnyilvánulások ösztönzésére irányuló politikájának eredménye volt, és az edző pályafutásának első nyolc évében az iskola nem is tudott a gyakorlatról. Így, mivel Kennedy imája iskolai behatás nélkül zajlott, az nem volt úgy felfogható, mint amelyet az iskola hagyott jóvá. Beszédének magánjellege mellett tehát erős érvek szóltak.

A Bíróság az edző cselekménye által kiváltott hatást is másképpen ítélte meg, mint az alsóbb fokú bíróságok. Alapvető különbségnek tartotta a Lee üggyhöz képest, hogy Kennedy imájában az iskola nem vett részt, magáról az imádkozásról is csak nyolc év múlva, egy szülői panaszból szerzett hivatalos tudomást. Senki sem vitatta, hogy az edző nem szorgalmazta a csatlakozást, az önként vele imádkozó tanulók pedig sem személyüket, sem számarányukat tekintve nem alkottak homogén csoportot. Ez megkérdőjelezi, hogy kényszer hatása alá kerülve választották volna az imádságban való részvételt. A diplomaátadó ünnepségen mondott (Lee ügy) vagy a futballmérkőzés előtti, diák által vezetett imával (Santa Fe ügy) szemben Kennedy akkor imádkozott,

⁴³ RODE i. m. 21.

amikor a meccs után a játékosok a pályáról levonultak, a szurkolók már elmentek vagy távozni készültek. Ezért a diákokra irányuló közvetlen kényszer fel sem merült.

A kényszerítő hatás megítélésének kérdésében – a tények analógiájára irányuló vizsgálat alapján – felmerült néhány különbség. A Santa Fe ügyben a hangosbemondón közvetített ima közvetlenül megelőzte a mérkőzést, ezért meglehetősen nehéz lett volna azt állítani, hogy a játékosoknak módjuk volt az elhatárolódásra, vagyis, a Bíróság nyilván nem véletlenül használta a ‘foglyul ejtett’ közönség kifejezést. Ilyen helyzet a Kennedy ügyben nem állt elő. Az iskolának az edző szerepével kapcsolatos aggodalma sokkal érthetőbb. Az edző kétségtelenül vezető személyiség a csapattagok számára, aki rendelkezik a játékban betöltött helyükről, játékidéjükéről, szakmai véleménye alapján befolyása van a sportolói karrierjükre. A sportági célok révén szerepe nem kizárólag az oktatás, a csapat eredményességéért nagyobb felelősséget visel, mint például az osztály tanulmányi átlagáért egy fizikatanár. Behatóbban ismeri a csapattagokat, környezetüket, követi nemcsak fizikai, hanem mentális fejlődésüket is.

Az edző egyfajta példakép, akinek személye lehet pozitív vagy negatív megítélésű, ennek alapján a hozzá alkalmazkodást az elismerés vagy a félelem hajtja, de tekintélyen alapuló tisztelete kétségtelenül jelen van a sportéletben.

Valószínű, hogy Kennedy játékosai ennek a bonyolult, egyedi kapcsolatnak is köszönhetően vettek részt az imában, és kézenfekvőnek tűnik, hogy ezt a személyéből eredő finom kényszerhatásként lehet értékelni. De mi van azokkal, akik az ellenfél, illetve a nézők táborából csatlakoztak az imához? Esetükben nem túl logikus ilyen kényszerítő hatást vélelmezni, már csak az előbb említett, a személyes kapcsolattal összefüggő körülmények hiánya miatt sem. Ráadásul a Bremerton csapatának tagjai sem mindig, és az egyes alkalmakkor is változó összetételben csatlakoztak hozzá, így a feltételezett kényszerítő elemnek meglehetősen távolinak kellett lennie. A Bíróság a finom kényszerhatást egész egyszerűen nem tartotta elegendőnek ahhoz, hogy az alapján az edző vallásgyakorlását korlátozni lehessen. E tekintetben – a Lee ügyben hozott határozatból idézve – alkotmányos hagyományként értékelte a sokféle emberi magatartás elviselésének elsajátítását, amely a plurális társadalomban élés része.

8. A Kennedy ügy következményei a kényszerítő hatás értékelésére

Gorsuch bíró előrebocsátotta, hogy a Bíróság tagjai néha nem értenek egyet abban, hogy az alapítási klauzula eredeti jelentésének fényében pontosan mi minősül megengedhetetlen kényszernek,⁴⁴ mégis úgy tűnik, hogy a Bíróság ebben az ügyben egyértelműen elvetette a direkt kényszer küszöbe alatt maradó ‘finom kényszerhatás’ ügyszintű jelentőségét. Ebből következően – a jövőben bíróság elé kerülő ügyekben – mindaddig, amíg a közvetlen kényszer a munkáltató nem tudja bizonyítani, az imádkozás, mint a szabad vallásgyakorlás kifejezése, nem korlátozható a munkahelyen az államegyház-klauzula alapján. Vagyis amíg nem hangzik el az iskolában, hogy „jönni kell imádkozni”, hanem csak annyi, hogy „kinek van kedve jönni?”, a vallásos cselekedettől nem vitatható el valamilyen fokú alkotmányos védelem. Az iskolai imaügyek korai

⁴⁴ Kennedy v. Bremerton School District, 597 US (2022) többségi vélemény, 25.

eseteiben (Engel, Schempp) használt ‘pszichológiai kényszer’ vélelmzése a Kennedy-döntéssel megkérdőjelezhetővé vált. A pszichológiai kényszer vizsgálata alapvetően arra irányult, hogy túlzott nyomást gyakorol-e az intézmény a tanulókra a vallási tevékenységben való részvétel érdekében. Az ennek megállapítását segítő szempontok között szerepelt, hogy a részvételnek van-e kötelező jellege, milyen mértékű az iskola részvétele, ki mondja el az imát, a vezető személy milyen fokú közreműködésre kéri a tanulókat.⁴⁵

Első ránézésre is kitűnik, hogy a minden esetben eltérő összetételű célközönségre tett kényszerítő hatás mértékére vonatkozó vélelem felállítása lehetetlen vállalkozás.⁴⁶ A Lee ügyben különvéleményt megfogalmazó Scalia bíró a kényszer fogalmának ilyen kiterjesztését hevesen bírálta, és kijelentette, hogy a többségi vélemény kényszer-fogalma a kényszer valódi jelentésének zavaros felfogásáról tanúskodik, amatőrök által gyakorolt pszichológia, amely határtalan és határtalanul manipulálható. Kényszerítő erejüként ugyanis – helyes megközelítésben – csak a tények olyan együttállása értékelhető, amely konkrét következményekkel jár a kényszer elszenvedője számára. A Kennedy ügyben ilyen kényszerítő hatást az alperes nem bizonyított.

Az állami támogatás vagy a kormányzati jóváhagyás sem bizonyult könnyen alkalmazható mércének. Már az is elbizonytalanította a gyakorlatot, hogy egyáltalán lehet-e az iskolai ima típusú jogvitákban ezt a tesztet alkalmazni, hiszen a kényszert az állam oldaláról kell vizsgálni, az nem terjeszhető ki az önkéntes imát mondó személy saját, védett szólásszabadságára. Ezt a bizonytalanságot élezte ki a Kennedy ügy tényállása. Egyesek ezért a jogvitát szimbolikus vízválasztónak tekintik, mivel olyan alkotmányos irányváltást tett egyértelművé, amely már egy évtizede vagy még régebben megfigyelhető a Bíróság döntéseiben.⁴⁷ Az amerikai alkotmányos rendben az állam és az egyház egymáshoz viszonyulását illetően a XX. század második felében kidolgozott „elválasztó fal” elmélete az 1947-es Everson ügy után évtizedekig uralta a jogi gondolkodást.⁴⁸ A közel hetven évig fenntartott doktrína megkövetelte a két szféra külön tartását. Eszerint a vallás megélése lényegében magánügy, amelyet csak a magánszférában kell védeni, de az állami és kormányzati funkcióknak (beleértve az állami iskolákat is) semlegesnek, ebből következően világinak kell lenniük.

A Kennedy-ítélet előtt az állami iskola erős felhatalmazással rendelkezett a tanár és a felelőssége alá tartozó tanulók vallási tárgyú kommunikációjának ellenőrzésére.⁴⁹ Mindazoknak, akik a jóváhagyási tesztet az idők során kifogásolták, gyakran hangoztatott érvük volt, hogy olyan képletes absztrakciókra támaszkodik, amelyek nem az alkotmányos hagyományokból erednek. Ennek tipikus példája a Lemon ügyben kreált

⁴⁵ MCGRATH i. m. 2464.

⁴⁶ Lee v. Weisman, 505 US 577 (1992) 632.

⁴⁷ SMITH i. m.

⁴⁸ Everson v. Board of Education of the Township of Ewing, 330 US 1 (1947). Az ügy elemzését ld. Artemus WARD: Everson v. Board of Education. *The First Amendment Encyclopedia*, <https://www.mtsu.edu/first-amendment/article/435/everson-v-board-of-education>

⁴⁹ Ira C. LUPU – Robert W. TUTTLE: The Remains of the Establishment Clause. *GW Law School Public Law and Legal Theory Paper*, No. 2023-05. 47.

háromlépcsős teszt, ami nem vezethető le az alapítási klauzula szövegéből. A Bíróság gyakorlata később már azt is megkövetelte, hogy a kormányzati intézkedés szimbolikusan se támogassa a vallást. A szimbolikus támogatás konkrét felismerésére azonban nem állt rendelkezésre egyértelmű iránytű.

Ezzel szemben – az alapítási klauzula túlzottan kiterjesztett értelmezését ellenzők szerint – az alkotmány szövegezői az alapítási klauzula megfogalmazásakor tisztában voltak az „alapítás” és a „jóváhagyás” különböző jelentésével, és szándékuk kifejezésére az előbbit választották. Ezért támadták az alkotmányos ítélkezési gyakorlatot azzal, hogy az államegyház-klauzula eredeti jelentését (a vallás intézményesítésének tilalmát) a Lemon-teszt és utódai megváltoztatták. Azok révén a bíró szubjektív értékelést készít arról, hogy az állami szereplőnek volt-e világi célja, tehát a bíró viszonylag kötetlen spekulációba bocsátkozhat egy másik kormányzati tisztviselő lelkiállapotával kapcsolatban, és szubjektív következtetést vonhat le arról, hogy a kormányzati szereplő célja világi-e. Ha a bíróság úgy találja, hogy nem volt szekuláris indítéka, meg kell állapítania, hogy az állami intézkedés sérti az alapítási klauzulát.⁵⁰ A bírók által kreált szekuláris cél követelménye, valamint a vallás támogatásának tilalma a doktrína ellenzői szerint feszegeti az alkotmány III. cikkében meghatározott bírói hatáskört. Azonban a Bíróság a Lemon-teszt hatályon kívül helyezésével kétségbe vonta azoknak a szempontoknak az indokoltságát (vallási cél, vallásra tett hatás, a két szféra közti összefonódás), amelyekben az államegyház-klauzula gyakorlata alapult. Ebben közrejátzott, hogy a Bíróság – komoly erőfeszítések ellenére – sem volt képes koherens szabály alkotására az alapítási klauzula megsértésének értékeléséhez.

9. A hagyomány szerepe az ítélkezésben

A Bíróság által meghirdetett irányváltás szerint a jövőben a bíróságoknak a történelmet és a történeti hagyományt figyelembe véve és az alapító atyák által megfogalmazott szöveg eredeti jelentéstartalmához visszanyúlva kell eldönteniük, hogy egy törvény vagy gyakorlat sérti-e az alapítási klauzulát. Ezzel ismét napirendre került a liberális és a konzervatív alkotmányértelmezés képviselőinek korántsem új keletű vitája arról, hogy az alkotmány későbbi gyakorlata felülírhatja-e az eredeti felfogást. Arra a kérdésre, hogy milyen természetű a két oldal kölcsönös bírálata a másikkal szemben, nem adható helyes válasz annak alapján, hogy a nézetkülönbségek szélsőségeit állítjuk szembe egymással. A különböző nézetek megértéséhez el kell fogadnunk, hogy végső soron mindkét megközelítés értékpreferenciák közötti választáson alapul, amelyet az alkotmány értelmezési módszeréről szóló viták befolyásolnak. A Bíróság bírái közötti véleménykülönbségek története egyben annak története is, hogy az alkotmányra fejlődő organizmusként tekintő liberális felfogás és az alkotmány eredeti jelentéstartalmának megvédéséért síkra szálló konzervatív megközelítés hogyan, milyen feltételek között képes egymás fölé kerekedni.

⁵⁰ A Lemon- és a jóváhagyási teszt kritikájának összefoglalása a Kennedy-ügyben benyújtott *amicus*-ban (2022. február) is megtalálható.

Kennedy perében a Bíróság a Lemon- és a jóváhagyási teszt helyett azt az utasítást adta az alsóbb fokú bíróságok számára, hogy az alapítási klauzulát a történelmi gyakorlatokra és értelmezésekre való hivatkozással kell értelmezni. Ez a megállapítás a 2014-es *Town of Greece* és a 2019-es *American Legion* ügyekben már megjelent,⁵¹ azt a Bíróság vissza is hivatkozta. Az előbbi ítélet jogi indokolása szerint a „határvonalnak, amelyet a bíróságoknak és a kormányoknak »meg kell húzniuk a megengedett és a megengedhetetlen között«, összhangban kell állnia a történelmi tapasztalatokkal és hűen tükröznie kell az alapító atyák felfogását.”⁵² A Bíróság ezzel hangsúlyozni kívánta, hogy az eredeti jelentésre és a történelemre összpontosító elemzés nem a Kennedy ügy sajátossága, hanem már régóta képviselt szabály, vagyis nem jelent kivételt a Bíróság alapítási klauzulájával kapcsolatos ítélkezési gyakorlatában. Ezt az első- és a másodfokú bíróságnak fel kellett volna ismernie. A Marsh ügyben a Bíróság hangsúlyozta azt az elképzelését, hogy a Törvényhozó Ima az Első Kongresszusig nyúlik vissza, ezért olyan régi hagyomány, hogy a társadalom szövetének részévé vált,⁵³ bár a Bíróság az ima elhangzásának korlátozott kontextusa miatt kivételként tekintett a döntésre.⁵⁴ Az *American Legion* ügyben pedig a Lemon-tesztet a jogkérdés megítélésére alkalmatlannak tekintette.⁵⁵ A Bíróság helyett a hagyományokon alapuló érvelést tartotta megfelelőnek ahhoz, hogy leküzdje a bíróságoknak az alapítási klauzulával kapcsolatos, túlságosan tág értelmezését.

A tételmondat elemzőinek egyik része hiányolta a történelem és a hagyomány mérceként alkalmazásának szempontrendszerét. Hangsúlyozták, hogy a Bíróság nem fedte fel azokat a technikákat, amelyek az eredeti jelentés történelmi kontextusának alaposabb megértését és a történelmi hagyomány meghatározását szolgálják.⁵⁶ Az alapítási klauzula hatályát a történelmi gyakorlatokra és felfogásokra hivatkozva határozta meg, azonban magát az elemzést (a történelmi gyakorlat feltérképezését és az ügy tényeire vonatkoztatását) nem végezte el, mindössze korábbi precedenseire hivatkozott.⁵⁷ Emiatt az alkotmányos ítélkezési gyakorlatot a bírák a következetlenség veszélyének tették ki, ezzel végső soron lehetőséget teremtettek a jogbiztonság aláásásához.

Az originalista felfogás képviselői is a jogbiztonság kategóriájával érveltek. Mivel az alkotmányértelmezés ilyen megközelítése megköveteli az alkotmányszöveg kommunikációs tartalmának azonosítását, ahhoz nélkülözhetetlen valamennyi, a történelmi és hagyományos jelentésre vonatkozó bizonyíték összegyűjtése és együttes értékelése. Ezek aztán a bírói döntések és a doktrínák megfogalmazása tekintetében alkotmányos korlátként működnek. Az alkotmányszöveg homályossága esetén a tör-

⁵¹ *Town of Greece v. Galloway*, 572 US 565 (2014); *American Legion v. American Humanist Association*, 588 US (2019).

⁵² *Town of Greece v. Galloway*, 572 US 565 (2014).

⁵³ *Marsh v. Chambers*, 463 US 783 (1983).

⁵⁴ *Town of Greece v. Galloway*, 572 US 565 (2014).

⁵⁵ A döntés alapján a Bladensburg-kereszt az első világháborús emlékművön nem sértette meg az alapítási klauzulát, a vallási szimbólumok megítélésénél irányadónak kell tekinteni a történelmi megközelítést.

⁵⁶ Elemzi Amanda H. COOLEY: *Quiet Encroachments on School Prayer Jurisprudence*. (é. n.) 61. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4357523

⁵⁷ Michael L. SMITH: *Abandoning Original Meaning*. *Albany Law Review*, vol. 86, no. 1. (2023) 86–88.

ténelem és a hagyomány lehet az alapja a helyes doktrína megalkotásának, amellyel szemben az élő alkotmány eszméje aláássa a jog kiszámíthatóságát, felhatalmazva a bírákat arra, hogy alkotmányos kérdésekről alkotott saját meggyőződésük alapján értelmezzék az alkotmány tartalmát. A *rule of law* (mint fontos politikai érték), a hatalmi ágak szétválasztása (ezen belül annak kívánalma, hogy a bírák a meglévő szabályok alapján ítéelkezzenek) és a népszuverenitás (mint a demokratikus legitimitáció politikai értéke) az originalizmus különböző változatainak közös premisszái. A három elem érvényre jutása viszont kétséges, ha az élő alkotmány eszméje a jelentés elsődleges meghatározását nem a társadalmi gyakorlatokból, hanem mesterséges, elvont elvekből és értékekből vezeti le.⁵⁸

10. Elmozdulás a szabad vallásgyakorlás irányába

Mit jelent mindez a Kennedy ügy tekintetében? Ha az a tény a jogi megítélés fókuszsa, hogy Kennedyt edzőként azonosítják imája közben, akkor a bíróság indokolása gyakorlatilag a közalkalmazottak részéről tanúsított minden vallási megnyilvánulást kategorikusan tiltottá tesz. Ebben a megközelítésben nincs jelentősége a megszólalás tartalmának, és mivel a vallási elem figyelmen kívül marad, az ügy az alkalmazott szólásszabadságának alkotmányos szempontjai szerint dől el. Az előbbi két versengő érdek ütköztetése kizárja az Első Alkotmánykiegészítésben foglalt szabad vallásgyakorlás érvényesülését, noha a munkáltató is az alapítási klauzula sérelmétől tartva alkalmazta a munkavállalóval szemben a hátrányos megkülönböztetést. A munkavállaló viszont egyáltalán nem hivatkozhat eredményesen az államegyház-klauzulával ténylegesen szemben álló jogára, a vallásgyakorlás szabadságára.

Megítélésem szerint ez az a féloldalas helyzet, amit a Bíróság felismert, és amely miatt más kiindulópontot választott az ügy megítélésénél. Nevezetesen, hogy az Első Alkotmánykiegészítés nem csak két, hanem mindhárom értéket (az egyház intézményesítésének tilalmát, a szólásszabadságot és a vallás szabad gyakorlását) egyidejűleg oltalmazza, és nem állít fel közöttük semmilyen eredendő rangsort. Ezeknek az ügyeknek a jogi megítélése a jövőben teljesebb optikát kíván, nem pedig azt a közmondásos gondolkodást, ami szerint „háromféle ember van: aki tud számolni, és aki nem.” Igaz, hogy az alapító atyák semmit sem mondtak arról, hogy szerintük miként kell értelmezni az alkotmányt, de ezek az értékek nem véletlenül kerültek egymás mellé az Első Alkotmánykiegészítésben. A Bíróság felidézte egyik precedensét, amely szerint az angol–amerikai történelemben a beszéd kormányzati elnyomása gyakran épp a vallásos beszédre irányult, holott a magánjellegű vallásos megszólalás korántsem az Első Alkotmánykiegészítés árva gyereke, hanem – a szólásszabadság szemszögéből – a világi megszólalásokkal teljesen azonos mértékben védett. Ezért „a szólásszabadságról szóló záradék a vallás nélkül olyan lenne, mint a *Hamlet* a királyfi nélkül.”⁵⁹

⁵⁸ Randy E. BARNETT – Lawrence B. SOLUM: Originalism after *Dobbs*, *Bruen* and *Kennedy*: The Role of History and Tradition. *Northwestern University Law Review*, Vol. 118. No. 1. (2023) 2., 14. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4338811

⁵⁹ The Capitol Square Review and Advisory Board v. Pinette, 515 US 753, 760 (1995).

Az a tény, hogy az Első Alkotmánykiegészítés kétszeresen (a szólásszabadságon keresztül és önállóan is) védi a vallásos megszólalást, nem véletlen, hanem természetes következménye annak, hogy a megalkotók bizalmatlanok voltak a kormány vallásszabályozási és a nézeteltérések elnyomására tett kísérleteivel szemben. A Bíróság ezzel kifejezte azt a nézetét, hogy a vallási berendezkedés korai ellenzői nem az állam és az egyház szétválasztását szorgalmazták, sokkal inkább az állam által támogatott vallási diszkrimináció foglalkoztatta őket. Ennek azonban jól körülhatárolható, kis számú témaköre volt, amelyet a Bíróság fokozatosan tágitott, az ‘elválasztó falat’ egyre növelve. Ez a megközelítés figyelmen kívül hagyja, hogy az állam és az egyház preparált szétválasztásáról tulajdonképpen soha nem volt közmegegyezés, és arról sem, hogy a kormányzás a történelemben mindvégig a két szféra valamilyen mértékű együttműködésével zajlott.

Az egyház állami támogatásának teljes elutasítása sosem valósult meg, hiszen az egyház átvész az államtól bizonyos közfeladatokat, jellemzően az oktatás, a szociális rendszer működtetése vagy a kulturális célok megvalósítása terén. Az ennek során kialakuló intézményi kölcsönhatások olyan realitások, amelyeket a Bíróság utóbbi gyakorlata tudomásul vesz.⁶⁰ Az államegyház-klauzula egyéb eseteiben pedig – mint az imának állami intézményben elhangzása vagy a vallási szimbólumok kiállítása nyilvános terekben – éppen a történelmi hagyomány miatt, eleve létezett egy szűk, kivételes tartományban. A Lynch ügyben a betlehemi jászol a karácsonyi kontextus, a történelmi hagyomány és a barátságos, közösségi vonatkozásai miatt nem sértette az alapítási klauzulát. A County of Allegheny v. American Civil Liberties Union ügyben viszont a bírók többsége úgy ítélte meg, hogy egy betlehemnek önmagában a bírósági épület fölépcsőjén való megjelenítése sérti az alapítási klauzulát, mert látványa „vitathatatlanul vallásos, valójában szektás” volt.⁶¹

A Kennedy ügyben a Bíróság tulajdonképpen csak megerősítette azt a doktrínát, hogy a vallási megnyilvánulások bizonyos fokú kormányzati elismerése és befogadása bevált gyakorlatnak számít, ami a nemzeti örökség része. Értelmezésében egy vallásos személynek nem kell választania a vallási identitásához való hűség és az Első Alkotmánykiegészítéssel védett tevékenységben való részvétel között. A döntésből az is kiolvasható, hogy a szólásszabadság és a vallás szabad gyakorlása nem előzik, hanem kiegészítik egymást. A vallás iránt közömbösséget mutató állam doktrínájának hibája, hogy hamisan fogja fel a vallást és a vallásos érzületet. Egyesek kétségtelenül abszolút személyesnek tekintik a hitüket, a vallás azonban számtalan ember számára (eredendő jellegénél fogva) soha nem volt tisztán magánjellegű, és ezen a Bíróság precedensei sem változtattak.⁶² A 2022-es Kennedy-ítélet végső soron elmozdította az

⁶⁰ A Carson v. Makin, 596 US (2022) ügyben aspektusváltás következett be. A Bíróság korábbi ítélezési gyakorlata szerint az állam bizonyos esetekben *engedhet*e a közpénzek vallási célokhoz rendelését, a Carson-ügyben azonban arra következtetett, hogy amennyiben egy állami finanszírozási program az egyházi fenntartású intézményekhez hasonló világi célokat finanszíroz, a közpénz juttatását *meg kell engedni*.

⁶¹ County of Allegheny v. American Civil Liberties Union, 492 US 573 (1989).

⁶² SMITH i. m. 27.

ítélkezési gyakorlatot a szabadabb vallásgyakorlás és az egyház és az állam szétválasztásától való elszakadás felé. Mik a további kilátások?

Ha a Kennedy-döntés helyes, a benne felbukkanó érveket a Bíróság utóbb megerősíti, és azok beépülnek a gyakorlatba, akkor ez a következmény értékelhető úgy is, hogy a Bíróság helyesbítette az államegyház-klauzula értelmezését. Ha az állami iskolai alkalmazott munkaidejének személyes részében végzett vallásos tevékenység ugyanúgy védett, mint bármilyen profán megszólalás, akkor a diszkriminációttilalom a vallás szabad gyakorlásának garanciájaként működhet. Ebben a megközelítésben az államegyház-klauzula és a vallásgyakorlás szabadsága nem feltétlenül áll szemben egymással. A vallás kifejezésével kapcsolatos tolerancia nem szabja a tisztelet feltételül, hogy a vallásos személyek a lelkiismeretük által meghatározott célt világi meggyőződésen vagy hagyományokon alapuló céllal helyettesítsék (elvárva tőlük, hogy a cselekvésnek világi célja legyen, és az szimbolikusan se támogassa a vallást).

Ha a Kennedy-döntés téves, akkor a Bíróság saját, hetvenéves gyakorlatával feleslegesen helyezkedett szembe, kiszolgáltatva az államegyház-klauzulát a történelmi gyakorlatok és hagyományok bizonytalan, könnyen manipulálható és hangsúlyosan nem jogi fogalmainak. Az egyértelmű jogi szempontok meghatározásának hiánya bizonytalanná és következtelenné teszi a gyakorlatot, és az eredmény felől orientált, torzított precedenskeresésnek kedvez, amelyben a bírák saját jogfelfogása erősen jelen van.⁶³ A történelemben és a hagyományban egyebekben a közelmúlt precedenstörténete is beletartozik, amelyben a fal-metaphora kifejezetten hosszú időn keresztül érvényesült, így azt nem lehet minden megfontolás nélkül mellőzni. A Bíróság a kényszer-doktrínának a közvetlen kényszerre szűkítésével soha nem látott mértékben engedte meg az állami iskolákban a vallásos megnyilvánulásokat, szélesre tárva az ajtót bármely vallási meggyőződésnek állami intézményben való kifejezése előtt.

⁶³ A precedensek előre meghatározott eredményhez igazított kiválasztási technikájáról ld. Rupert Cross – J. W. HARRIS: *Precedent in English Law*. Oxford, Clarendon, 1991. 63–71., idézi JANY János: *A világ jogrendszerai. Civilizációelmélet és jogtudomány*. Budapest, Ludovika, 2021. 147.

